

Д. Чернюк, аспірант
 Інституту світової економіки і
 міжнародних відносин НАН України

ПРУДЕНЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СВІТОВОГО БАНКІВСЬКОГО РИНКУ: БАЗЕЛЬСЬКИЙ КОМІТЕТ З БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

У статті розглянуто регулювання ринку банківських послуг Базельським комітетом з банківського нагляду, проаналізовано рекомендації "Базель I", "Базель II" та "Базель III". На основі аналізу автором сформульовано недоліки та проблеми впровадження положень "Базель III" у міжнародну банківську практику з метою забезпечення фінансової стійкості світового банківського ринку.

Ключові слова: Базельський комітет з банківського нагляду, банківське регулювання, "Базель I", "Базель II", "Базель III", банківський ринок, ліквідність, капітал, ризики.

Чернюк Д. Пруденциальное регулирование мирового банковского рынка: Базельский комитет по банковскому надзору.

В статье рассмотрено регулирование рынка банковских услуг Базельским комитетом по банковскому надзору, проанализированы рекомендации "Базель I", "Базель II", "Базель III". На основе анализа автором сформулированы недостатки и проблемы внедрения положений "Базель III" в международную банковскую практику с целью обеспечения финансовой устойчивости мирового банковского рынка.

Ключевые слова: Базельский комитет по банковскому надзору, банковское регулирование, "Базель I", "Базель II", "Базель III", банковский рынок, ликвидность, капитал, риски.

Cherniuk D. Prudential regulation of the world banking market: the Basel Committee on Banking Supervision

The article deals with the regulation of banking market by the Basel Committee on Banking Supervision, there era analyzed recommendations of "Basel I", "Basel II" and "Basel III". Based on the analysis the author defined disadvantages and problems of implementation of "Basel III" in the international banking practices to ensure financial stability of the global banking market.

Key words: Basel Committee on Banking Supervision, banking regulation, "Basel I", "Basel II", "Basel III", liquidity, capital, risks.

Наукові підходи щодо ролі та місця банківських послуг в ефективному розвитку світової економіки змінюється

відповідно до змін системи управління економікою та розвитком ринкових відносин. Незважаючи на рівень розвитку ринкових відносин банківські системи різних країн завжди потребують регулювання зі сторони держави, оскільки ринкові механізми саморегулювання не завжди є самодостатніми. Враховуючи інтенсивний розвиток та постійне розширення продуктового асортименту ринків банківських послуг, виникає необхідність трансформації та оптимізації механізмів їхнього регулювання на міжнародному рівні, а отже, і світовий банківський ринок потребує регулювання зі сторони наддержавних органів та інституцій. Одним із таких органів є Базельський комітет з питань банківського нагляду при Банку міжнародних розрахунків, положення та рекомендації котрого щодо регулювання ринку банківських послуг та його нагляду на даний час є найбільш авторитетними та загальноновизнаними.

Вивченню питань регулювання діяльності банківських установ та забезпечення стабільності функціонування банківських ринків присвячено безліч праць видатних вчених, зокрема А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Ло, А. Вагнера, С. Міля, І. Фішера, М. Фрідмана, Дж. Кейнса, Р. Бернда, Г. Джонсон. Рекомендації Базельського комітету, зокрема впровадження норм Базель I та Базель II у практичну діяльність банків, є об'єктом обговорення у наукових працях М. Алексеєнка, А. Балінова, А. Вожжова, І. Гуцала, О. Дзюблюка, А. Спіфанова, О. Лаврушина, А. Сімановського, В. Кротюка, О. Куценко, О. Хаб'юка, О. Чуб та ін. Водночас питання нової угоди Базель III ще не досліджені.

Система банківського регулювання в тому чи іншому вигляді існує у всіх країнах. Головною метою банківського регулювання і нагляду є безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Постійний нагляд та регулювання здійснюється з метою дотримання банками, їх підрозділами, афілійованими та спорідненими особами банків на території країни перебування та за кордоном, банківськими об'єднаннями, представництвами та філіями іноземних банків, а також іншими юридичними та фізичними особами банківського законодавства нормативно-правових актів і економічних нормативів. Водночас необхідність регулювання банківської складової фінансового ринку як на національному, так і міжнародному рівнях полягає у наступному:

- 1) міжнародний характер банківської діяльності;
- 2) виконання банками важливих для національної економіки функцій;
- 3) нездатність вкладників проконтролювати банки;
- 4) загроза ризиків банківської діяльності для стабільності національних економік;
- 5) ефекти масштабу та диверсифікації, і як наслідок – прояв тенденції до монополізації.

Усі ці характерні риси банківської діяльності призвели до поступової уніфікації регулятивних вимог до банків. Більшою мірою ця тенденція пов'язана із заснуванням у 1974 р. найавторитетнішої організації у світі щодо визначення політики в галузі банківського регулювання та нагляду – Базельського комітету з питань банківського нагляду (надалі – Базельський комітет). Базельський комітет складається з уповноважених представників органів нагляду (голів центральних банків) держав-членів. З 2009 р. дана організація представлена 44 центральними банками та контролюючими органами із 27 країн¹. Крім цього, на засіданнях Базельського комітету на правах спостерігачів бере участь МВФ, ЄЦБ, Європейська Комісія, Європейський банківський орган та Інститут фінансової стабільності при БМР. Свої результати організація публікує у вигляді рекомендацій, які жоден з членів не зобов'язаний виконувати, однак декотрі з них можна розглядати як угоди [1]. Саме через здійснення незобов'язуючих, проте якісних рекомендацій Базельський комітет поступово здобув міжнародне визнання та став впливовою ареною для міждержавної співпраці в банківській сфері.

Одним із основних та перших напрямів діяльності Базельського комітету є проблеми міжнародного нагляду, для вирішення котрих було розроблено ряд документів, серед яких "Базельський конкордат" від 1975 р., "Консолідований нагляд за міжнародною діяльністю банків" від 1979 р., "Мінімальні вимоги до нагляду за міжнародними банківськими концернами та їхніми закордонними установами" від 1992 р., "Транскордонний

¹ Австралія, Аргентина, Гонконг, Бельгія, Бразилія, Велика Британія, Іспанія, Італія, Індія, Індонезія, Канада, Китай, Корея, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Німеччина, ПАР, Африка Росія, Саудівська Аравія, Сінгапур, США, Туреччина, Франція, Швейцарія, Швеція та Японія.

банківський нагляд" від 1996 р. Їхня суть, в першу чергу, зводилася до визначення принципів співпраці національних органів нагляду при здійсненні нагляду на підпорядкованій території за міжнародно-активними банками.

Інший напрям діяльності Базельського комітету полягав у розробці стандартів пруденційного регулювання. Найбільш важливими для регулювання міжнародного ринку банківських послуг у даному напрямку стали:

- Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу ("Базель I") від липня 1988 року;

- "Основні Принципи ефективного банківського нагляду" від вересня 1997 р. (оновлені у жовтні 2006 р.) та "Методологічні роз'яснення до основних принципів ефективного банківського нагляду" від 1999 р. (оновлені у жовтні 2006 р.);

- Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу: переглянуті підходи ("Базель II") від 26 червня 2004 р.;

- Глобальна реформа світового банківського сектору ("Базель III") від 16 грудня 2010 р.

Першим авторитетним документом Базельського комітету у сфері пруденційного регулювання, що отримав світове визнання, стала "Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу" від 1988 року (надалі – "Базель I"), де містилися мінімальні вимоги до банків. "Базель I" був націлений на підвищення міцності й стабільності міжнародної банківської системи, забезпечення мінімальної, але єдиної бази для пруденційного регулювання. І хоча зазначена рекомендація спрямовувалася на регулювання міжнародно-активних банків, вона стала основою регулювання банківських систем у понад 100 країнах світу, в тому числі й Україні [2].

Головна ідея "Базель I" полягала в стандартизації регулятивних положень за принципом – "однаковий ризик, однакові правила, однаковий капітал", наслідком якого був однаковий розмір резервів капіталу для однакових обсягів ризику. Саме існування даного документа послугувало вирішенню проблеми, міждержавної конкуренції за найнижче регулювання в банківській сфері з метою приваблення банківського капіталу. Така тенденція мала б фатальні наслідки для економік окремих країн, а в нинішній час глобалізації – для всього світу [2].

У рамках "Базель I" було визначено низку принципів та правил, які є концептуально логічними й обґрунтованими та водночас приділяють належну увагу специфічним рисам існуючих систем нагляду та бухгалтерського обліку в окремих країнах-членах Базельського комітету. Необхідно наголосити також на тому, що зазначений документ було розроблено з метою встановлення мінімального рівня резервного капіталу для діючих у міжнародних масштабах банків, при цьому передбачалася можливість національних органів банківського нагляду щодо встановлення вищого за мінімальний рівня капіталу. В основі "Базель I" є формула стандартного співвідношення активів і позабалансових операцій до капіталу. Відповідно, стандартне відношення обсягу власного капіталу до зважених за ризиками активів має бути встановлене на рівні 8%, з котрих основний капітал має як мінімум дорівнювати 4% [3].

"Базель I" зазнав швидкого та значного поширення, але у зв'язку із швидким розвитком банківського сектору в 1990-х рр., у зазначеній рекомендації виявилось з часом все більше недоліків, основними з яких виділяють наступні:

- збільшення розбіжностей між загальними ставками резервування та власними оцінками банків витрат на врахування ризику;
- розвиток схем сек'юритизації активів та новітніх фінансових інструментів дозволяло банкам в обхід чинного законодавства неправомірно зменшувати регулятивний капітал;
- банки брали на себе високі ризики, так як вони приносили більший прибуток;
- визнавалося тільки обмежене коло забезпечень та гарантій;
- недостатньо враховувалися певні фактори, важливі для розрахунку ризику банку, зокрема, строки погашення вимог та ефекти диверсифікації [2].

Незважаючи на постійне прийняття поправок, Базельський комітет був змушений робити наступні кроки у напрямі забезпечення стабільності та платоспроможності міжнародної фінансової системи. У 1997–1999 рр. було опубліковано "Основні Принципи ефективного банківського нагляду" (надалі – Основні Принципи) та "Методологічні роз'яснення до основних принципів

ефективного банківського нагляду" (надалі – Методологічні роз'яснення), котрі були оновлені у жовтні 2006 р. Як зазначає Базельський комітет, Основні принципи стали найважливішим міжнародним стандартом пруденційного регулювання та нагляду. Вони представляють собою 25 фундаментальних положень, що становлять основу для формування й ефективного функціонування системи банківського нагляду окремо взятої країни [4]. Зазначені положення широко класифікуються на 7 категорій:

- 1) цілі, незалежність, повноваження, прозорість та співробітництво (принцип 1);
- 2) ліцензування та структура (принципи 2–5);
- 3) пруденційні норми та вимоги (принцип 6–18);
- 4) методи поточного банківського нагляду (принципи 19–21);
- 5) бухгалтерський облік та розкриття інформації (принцип 22);
- 6) коригувальні та відновлювальні повноваження органів нагляду (принцип 23);
- 7) консолідований та транскордонний банківський нагляд (принципи 24 і 25).

Основні принципи разом із Методологічними роз'ясненнями використовуються близько 150 країнами світу у якості стандартів пруденційного регулювання і нагляду та покликані допомогти країнам оцінити якість їхніх систем нагляду та пруденційного регулювання, а також досягти базового рівня ефективною та надійною практики наглядовою та регулятивною політики [5]. Зазначені принципи також використовуються МВФ та Світовим банком у контексті Програми оцінки фінансового сектору в цілях оцінки поточної ситуації того, як та чи інша країна виконує ці принципи. Зазначені принципи доповнюють "Базельський конкордат", що регулює міжнародне співробітництво у сфері банківського нагляду. Незважаючи на те, що Основні принципи розроблялися для банків, які ведуть активну діяльність на міжнародному рівні, вони заклали основу для оцінки міжнародними фінансовими інститутами ефективності банківського нагляду окремих країн. Застосування вищезазначених принципів на практиці дало можливість виявити слабкі місця в існуючій системі банківського нагляду та регулювання і дозволило закласти основу для виправних дій державних органів і органів банківського нагляду.

Така основа знайшла місце у нових публікаціях, що видаються Базельським комітетом, зокрема у "Базель II". Дана угода складається із 3 наступних частин (або так званих "опор"):

1. Вимоги щодо мінімального розулюванняміру власного капіталу.
2. Процес банківського нагляду.
3. Ринкова дисципліна.

Основною вимогою щодо встановлення мінімального розміру власного капіталу з метою покриття кредитних, ринкових та операційних ризиків є розрахунок капіталомісткості із застосуванням визначення регулятивного капіталу та зважених за ризиками активів. Обов'язковим при цьому є дотримання таких значень: загальна капіталомісткість не повинна бути нижчою 8%, а капітал 2-го рівня обмежений 100% капіталу 1-го рівня [6]. Тепер банки, при виконанні певних умов, можуть власноруч розраховувати резерви для покриття збитків, спричинених ризиками, на базі показників внутрішніх систем оцінки ризиків та застосовувати інструменти пом'якшення ризиків. Тобто універсального для всіх країн методу розрахунку капіталу не існує, а тому надається певна свобода дій для різних країн стосовно запровадження вимог "Базель II", але при цьому очікується, що наглядові органи визначаться із застосуванням вимог угоди найближчим часом. Це також стосується і термінів реалізації Базеля II, оскільки і Базельський комітет, і міжнародні фінансові організації (Світовий банк, МВФ) пропонують вирішувати це питання в кожній країні самостійно з урахуванням пріоритетів і можливостей національних органів банківського нагляду [7].

Наступна складова "Базель II" визначає основні принципи банківського нагляду, управління ризиками, прозорості та звітності банківського нагляду. Таким чином, органи банківського нагляду зобов'язані здійснювати наступні заходи:

- розглядати та оцінювати внутрішню стратегію достатності власного капіталу банків, а також здатність банків дотримуватися нормативних значень;
- проводити оцінку ризиків та формування підвищених резервів для окремих банків;

– втручатися в діяльність банків з метою уникнення зниження капіталу нижче від мінімального рівня та вимагати якнайшвидшого виправлення становища [6].

Ринкова дисципліна вимагає від банків розкриття банківської фінансової звітності для широкого загалу. Такий інструмент застосовується з метою створення основи саморегуляції банків і виконує роль додатку до першої та другої частин [6].

Друга Базельська угода, що була визнана вже більш ніж 130 країнами світу, була відповіддю на зміни, що відбувалися у фінансовому секторі, і вимагала від банків перегляду існуючих стратегій управління ризиками. Вона не заміняла попередні редакції угоди про капітал, а робила розрахунок капіталу більш складним і вносила нові елементи в цей процес, перетворювала оцінку капіталу на більш чутливий до ризиків процес, сприяла кращій практиці управління ризиками в банках та підвищенні прозорості їх діяльності. В даній угоді мова йшла вже про ризики не двох, а трьох типів: додавалися питання, пов'язані із операційними ризиками. Основна відмінність зведення нормативів угоди "Базель II" від "Базель I" полягала у нових підходах щодо оцінки ризиків. Передбачалася наявність у банків власних рейтингових систем, що дають змогу класифікувати клієнтів залежно від ступеня надійності. Крім цього, угода передбачає нові підходи до прозорості, уточнює об'єм інформації, яку кредитні організації зобов'язані надавати ринку.

Отже, "Базель II" був покликаний сприяти широко-масштабним змінам в економіці розвинутих країн за рахунок впливу на банки, котрі викликають ланцюгову реакцію: банки через механізм кредитування (надання переваги позичальникам з високим та ускладнення доступу до кредитних ресурсів для позичальників з низьким рейтингом) впливають, у свою чергу, на економічну діяльність позичальників і, як результат, – на всю економіку країни. Таким чином, вплив "Базель II" на економіку можна розділити на три рівні: внутрішньобанківський, галузевий та макроекономічний. При цьому наголошується, що масштаб макроекономічних змін у кожній конкретній країні залежатиме від регулятивної політики держави та її прагненні запровадити стандарти "Базель II" [8].

Разом з тим, як зазначають критики, "Базель II" має кілька суттєвих недоліків, основним з яких є велика кількість винятків до правил та прав вибору для національних органів нагляду, що загрожує створенню однакових конкурентних умов для міжнародно-активних банків. До того ж, як показала світова практика, положень та рекомендацій Базельського комітету, викладених у "Базель II", виявилось недостатньо для нівелювання раніше існуючих проблем банків. Це слугувало поштовхом для прийняття нових рішень, що знайшли свої відображення у нових публікаціях Базельського комітету.

Глобальна реформа світового банківського сектору ("Базель III") є своєрідною реакцією Базельського комітету стосовно впливу світової фінансово-економічної кризи на світову банківську систему. Розробники даного документа сподіваються, що він підвищить стійкість банківської системи, перш за все, за рахунок збільшення ліквідних резервів і поліпшення їхньої якості. Основна суть даної реформи полягає у введенні нових норм і вимог до структури активів та капіталу банків, а саме:

1. Обсяг капіталу власників звичайних акцій банку повинен бути не нижче 4,5% від обсягу зважених за ризиками активів (у порівнянні із 2,0% у "Базель II"). Введення цієї норми розпочнеться у січні 2018 р. і триватиме до січня 2019 року.

2. Мінімальне значення капіталу першого рівня банку потрібно підвищити з 4,5% до 6% від обсягу зважених за ризиками активів. Дана норма має бути введена протягом 2013–2014 рр.

3. Загальний обсяг капіталу банку (сума капіталу першого та другого рівнів) залишається на існуючому рівні і повинен перевищувати 8,0% від обсягу зважених за ризиками активів.

4. Ліміт боргового навантаження встановлений на рівні 3%, тобто банківські активи не повинні перевищувати капітал банку більш, ніж у 33 рази. Введення коефіцієнту боргового навантаження (leverage ratio) заплановано у січні 2018 р.

Крім цього, Базельський комітет зобов'язав кожен банк створити додаткові резерви капіталу, а саме: обов'язковий резерв у розмірі 2,5% обсягу зважених за ризиками активів, а також дискреційний (на власний розсуд) антициклічний резерв, що дозволяє національним регуляторам вимагати створення додаткового капіталу у період високого зростання обсягів

кредитування у розмірі до 2,5% зважених за ризиками обсягу активів [9].

Таким чином, головною ідеєю "Базель III" є збільшення наявного у банків вільного капіталу для покриття своїх фінансових втрат, а разом з тим і поліпшення здатності банків протистояти фінансовим кризам. У короткостроковому періоді більшість банків будуть відчувати нестачу капіталу та ліквідності, у зв'язку з чим необхідно сконцентрувати зусилля на управлінні капіталом, ціноутворенні банківських послуг, питаннях неефективності капіталу та структурі зобов'язань. Беручи до уваги підвищені мінімальні вимоги до нормативу достатності капіталу по "Базель III", банкам варто враховувати зростання неефективності, що мала місце і раніше. До того ж банки покращують планування капіталу, приводячи механізми капіталу у відповідність до підходів регулюючих органів.

Водночас варто наголосити також на тому, що основний підхід щодо оцінки активів, зважених за кредитним ризиком, передбачений Базель 2, не змінився. Згідно з "Базелем III" залишається режим достатності капіталу, заснований на ризику. Це означає, що регулюючі органи й надалі будуть приділяти основну увагу управлінню ризиками та корпоративному управлінню як основним чинникам забезпечення фінансової стійкості.

Таким чином, проаналізувавши сутність норм та вимог "Базель III", можна виокремити його ключові зміни і наслідки:

- підвищення якості та кількості капіталу;
- зниження боргового навантаження в результаті введення обмежувального коефіцієнта боргового навантаження;
- підвищення покриття короткострокової ліквідності;
- підвищення стабільного довгострокового фінансування;
- повномасштабне врахування ризиків, особливо ризиків контрагентів.

З другого боку, введення вищезазначених норм може мати і певні негативні наслідки. По-перше, дотримання всіх умов вимагатиме додаткових значних впливань фінансових ресурсів у банківський сектор, що за умов повільного зростання світової економіки зробити буде досить складно [10]. По-друге, збільшення обсягів капіталу означатиме збільшення вартості капіталу, а отже, банки змушені будуть підвищувати вартість

власних послуг. По-третє, гостра необхідність залучення додаткових фінансових ресурсів призведе до посилення процесу злиттів та поглинань, тобто до підвищення ступеня монополізації банківського ринку. Поряд з цим, не враховуючи того, що однією із цілей "Базель III" було встановлення однакових умов функціонування банків, в реальності регулюючі органи використовують різні підходи до таких ключових питань, як управління та система винагород, податки та збори, підхід до системних банківських установ, меж їхнього нагляду, бухгалтерського обліку та розкриття інформації.

Крім того, існує ряд положень, з приводу яких ведуться дискусії та не досягнуто єдиної думки. По-перше, підвищення частки акціонерного капіталу до 4,5% згідно з новими умовами "Базель III", попри на те, що у даний час, базуючись на вимогах "Базель II", у більшості банків зазначений показник перевищує 4,5%, призведе до того, що навіть у достатньо капіталізованих банків Європи та США можуть виникнути труднощі із досягненням необхідного рівня. Це, в свою чергу, може призвести до скорочення доступного кредитування та збільшення вартості кредитування загалом. Водночас, на думку деяких експертів, що розробляли проект "Базель III", підвищення частки акціонерного капіталу першого рівня з 2% до 4,5% також не достатньо. По-друге, досі залишається спірним питанням введення коефіцієнта боргового навантаження та все ще не визначено деяких аспектів його конкретного розрахунку. При цьому наголосимо, що коефіцієнт боргового навантаження виступає як нечутливий до ризику обмежувальний показник для зниження ризику формування підвищеного боргового навантаження й організації та фінансовій системі загалом. По-третє, введення коефіцієнта стабільного довгострокового фінансування (Net Stable Funding Ratio, NSFR) з метою стимулювання та мотивування банків для забезпечення стабільних джерел фінансування своїх операцій і для зниження залежності від короткострокового фінансування може призвести до наступних наслідків: більш сильні банки з високим коефіцієнтом NSFR будуть здатні впливати на ринкове ціноутворення активів, що призведе до зниження конкурентоздатності слабших банків, а отже, і до зниження загального рівня конкуренції тощо [8].

Немає однозначності щодо ефективності положень "Базель III" і у ОЕСР. Так, позиція ОЕСР є наступною: "Базель III" є як можливістю, так і загрозою для банків. Ця угода може забезпечити міцну основу для подальшого розвитку банківського ринку і може гарантувати анулювання нестач, що були в минулому. "Базель III" змінює спосіб управління ризиками та фінансами банків, тобто запроваджується більша інтеграція відділів фінансів та управління ризиками. Однак прийняття більш суворих регулятивних норм може бути обмежене поділом влади між тими, хто відповідає за фінанси та тими, хто здійснює управління ризиками. Будучи режимом регулювання, "Базель III" багато в чому служить основою для істинного управління ризиками, що включає в себе покриття всіх ризиків для бізнесу [5; 11].

Отже, банківське регулювання вважається ефективним залежно від спроможності оцінювати і підтримувати фінансову стійкість банків у будь-яких ситуаціях. Саме тому Базельським комітетом приділяється підвищена увага проблемі вдосконалення методів моніторингу, оцінювання та визначення впливу ризиків, що виникають у процесі здійснення господарської діяльності, на економічне становище та фінансову стійкість банківських установ.

За своєю суттю рекомендації Базельського комітету, висвітлені у Базелі I, II та III, направлені на посилення вимог до капіталу і ліквідності банків. Враховуючи минулий досвід з системою вимог "Базель I" та "Базель II", що підтвердив неспроможність Базельських стандартів вирішити всі проблеми, а також відсутність універсальної та досконалої альтернативи, найближчими роками банківським установам знадобиться гнучкість для адаптації до подальших змін "Базель III". При цьому наріжним каменем успішного застосування має бути попередній аналіз, стратегічна оцінка та детальне планування. Тому однозначно залишається необхідність регулювання банківського ринку зі сторони наддержавних органів, передусім Базельського комітету, незважаючи на дискусійні положення щодо доцільності існування нових Базельських стандартів і їхнього впровадження у практику.

Список використаної літератури:

1. Basel Committee on Banking Supervision [Електронний ресурс] / Bank for International Settlements. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/about.htm>
2. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: Монографія / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ: ОІППО; Снятин: ПрутПринт. – 2008. – 260 с.
3. Basel Committee: International convergence of capital measurement and capital standards (updated to April 1998) [Електронний ресурс] // Bank for International Settlements. – July 1988. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbscl11.pdf>
4. Core Principles for Effective Banking Supervision [Електронний ресурс] // Bank for International Settlements. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs129.htm>
5. Implementing Basel III: Challenges, Options & Opportunities [Електронний ресурс] // Moody's Analytics. – Режим доступу: <http://www.moodyanalytics.com/Contact-Us/ERM/Contact-Form-Basel-III-Implementation/~media/Insight/Regulatory/Basel-III/Thought-Leadership/2011/11-01-09-Implementing-Basel-III-Whitepaper.ashx>
6. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework – Comprehensive Version [Електронний ресурс] // Bank for International Settlements. – June 2006. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs128.pdf>
7. Базель II: проблеми та перспективи використання в національних банківських системах: монографія / Ред.: А.О. Спіфанов; І.О Школьник. – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ". – 2011. – 261 с.
8. Basel III: Issues and implication [Електронний ресурс] // KPMG. – Режим доступу: <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/basel-III-issues-implications.pdf>
9. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems [Електронний ресурс] // Bank for International Settlements. – December 2010. – Режим доступу: http://www.bis.org/publ/bcbs189_dec2010.htm
10. Довгань Ж.М. "Базель III" у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Ж.М. Довгань // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1 (10). – С. 224–229.
11. Базель II и банки: единство и противоречия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankir.ru/tehnologii/s/bazel-ii-i-banki-edinstvo-i-protivorechiya-1383975/>

Стаття надійшла до редакції 08.12.2011 р.